Kirjallinen vastaus ed. Seppäsen kysymykseen Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnassa 12.3.2024, aiheena miten saamelaiskäräjien vaalikelpoisuus ja 9 §:n mukainen yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoite vaikuttaisivat tämänhetkisen saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolelle jääneisiin saamelaisiin sekä miten asia liittyy alueella harjoitettavaan poronhoitoon.

Ari Veikko Puska

Saamelaiskäräjälain tarkoitus ei niinkään ole taata yksilöille suoria oikeuksia, vaan lain 1 §:n mukaisesti taata saamelaisille alkuperäiskansana saamelaisten kotiseutualueella omaa kieltään ja kulttuuria koskeva itsehallinto. Tällä toteutetaan perustuslain 17 §:n ja YK:n julistuksen alkuperäiskansojen oikeuksista 8 artiklan mukainen oikeus saamelaisille ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Edellä mainitut oikeudet eivät nykytilassa eivätkä lakiesityksen mukaisessa tilassa toteudu yhdenvertaisesti eivätkä koko alkuperäiskansan osalta.

Esimerkiksi lailla määritellyn saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella sijaitsevien Keminkylän ja Sompion siidojen osalta oikeuskäytäntö vahvistaa näiden siidojen jäsenten alkuperäiskansa-aseman (KHO11.1.2017/34, KHO15.9.2016/3829). Mainitut kulttuurin ylläpitämistä ja kehittämistä koskevat oikeudet sekä itsemääräämisoikeus eivät kuitenkaan toteudu tällä alueella, mikäli saamelaiskäräjälailla säilytetään asiaintila, jossa vain muutamilla yksittäisillä kyseisten alueiden asukkailla on vaalikelpoisuus saamelaiskäräjävaaleissa ja mikäli alue säilyy kotiseutualueen rajauksen vuoksi lain 9 §:n soveltamisalan ulkopuolella.

Itsemääräämisoikeuden toteutuminen on olennainen edellytys oikeudelle ylläpitää ja kehittää saamelaiskulttuuria niilläkin alueilla, joilla asuvilla itsensä ja yhteisönsä saamelaisiksi tunnistavilla henkilöillä, joilla on ikimuistoinen yhteys maahansa, mutta jotka jäävät saamelaisten kotiseutualueen nykyisen alueellisen rajauksen ulkopuolelle. Pelkästään paikallisten asukkaiden vaikutusmahdollisuuksien edistämisessä näillä alueilla on sama ongelma kuin nykyisellä saamelaisten kotiseutualueellakin: saamelaisten jäädessä alueellisesti vähemmistöksi, voi määräysvalta näissä asioissa siirtyä valtaväestölle.

Vaikka Suomen EU-liittymissopimuksen lisäpöytäkirja antaa Suomelle oikeuden säätää poronhoito vain saamelaisille rajatuksi oikeudeksi, ei historiallisista syistä ole kuitenkaan odotettavissa näin tapahtuvan. Nykytilassa alue, jolla esitetyn kysymyksen kohteena olevaa väestöä elää ja jonne heidän perinteisesti asuttamat ja käyttämänsä maansa sijoittuvat, sijaitsee pääasiassa poronhoitolain 2 §:n mukaisella erityisesti poronhoitoa varten tarkoitetulla alueella. Tällä alueella poronhoito nauttii jo nyt muuta poronhoitoaluetta kattavampaa suojaa kilpailevaa maankäyttöä vastaan. Poronhoitolain järjestelmässä poronhoitoa tarkastellaan kuitenkin ennen kaikkea elinkeinollisesta näkökulmasta, eikä se näin ollen erityisesti poronhoitoa varten tarkoitetullakaan alueella ota huomioon muun maankäytön vaikutusta saamelaiskulttuurille. Tältä osin oikeus ylläpitää ja kehittää saamelaiskulttuuria vaatii poronhoitolaista riippumatonta säätelyä.

Kuten edellä mainituista korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuista käy ilmi, on poronhoitoon vaikuttavassa maankäytössä tarkasteltava sen vaikutuksia alkuperäiskansojen oikeuksiin erillään sen vaikutuksista poronhoitoon elinkeinona. Poronhoidon ja sen eri harjoittamismuotojen merkitys on saamelaiskulttuurille paikoin elintärkeä, ei ainoastaan taloudellisesti. Se ylläpitää ja mahdollistaa saamelaiskulttuurin säilymistä ja kehittymistä esimerkiksi käsityökulttuurin, ruokakulttuurin, perimätiedon, tapakulttuurin, kielen, yhteyden maahan, perinteisen elämäntavan, sosiaalisten järjestelmien ja vuotuiskierron osalta.